

K OTÁZCE STÁTU U POLABSKO-POBALTSKÝCH SLOVANŮ

Ve 4. čísle III. ročníku *Československého časopisu historického* (Praha 1955) otiskla Libuše Hrabová obsáhlý materiálový článek *K otázce vzniku a vývoje státu u Polabských Slovanů*. Volbou tohoto tématu potvrdila, že tato problematika, která již po několik desítek let se neobjevila v naší historiografii, se opět dostává do středu zájmu našich historiků.¹ Tento zájem je důležitější o to, že rovněž bádání polských odborníků po druhé světové válce přineslo řadu prací z polabsko-pobaltské tematiky² a že tedy lze od soutěživé československo-polské spolupráce očekávat další kladné výsledky.

Jak Hrabová sama na několika místech poznamenává, jde při studiu vzniku a vývoje státu polabsko-pobaltských Slovanů o otázky často složité a proto samozřejmě její vlastní práce může jenom otevřít některé z nich, aniž by si činila nárok na nějaké závěry definitivnější. V tomto směru je však potřeba konstatovat, že výsledky, jichž dosáhla, jsou skutečným přínosem, a že její instruktivní studie je dobrým podnětem k dalšímu zpracovávání této tematiky. Hrabová totiž ve zkratce přehlédla hlavní názory dosavadní literatury a naznačila hlavní linie vývoje státu těchto slovanských národů, zejména vznik raněfeudálního státu, jak se zračí v nejposlednějších spisech především sovětských historiků. Výsledky její práce otvírají pak zároveň pole diskusí o některých základních otázkách celé této tematiky, již Hrabová samozřejmě nemohla vyřešit a již stejně nemůže vyřešit tato recenze její práce, ke které však bude nutno v budoucnu přistoupit po systematickém výzkumu všech příslušných pramenů a zhodnocení jednotlivých náhledů literatury.

V citaci literatury, k níž musí přihlídnout každý, kdo chce poznat dějiny polabsko-pobaltských Slovanů, nejsou z jinak dobře uvedené německé literatury zmíněny tři práce základního významu, jež napsali Guttman³, Ohnesorge⁴ a Bruns-Wüstefeld⁵. Z ruských prací chybí ve výčtu nejstarší souhrnné, dnes ovšem zcela

¹ V Brně na dějinách feudální společnosti polabsko-pobaltských Slovanů pracuje v tamní odbočce Slovanského ústavu H. Bulín, jenž zatím ve sborníku *Vznik a počátky Slovanů I* (Praha 1956) publikoval článek *K otázce periodisace dějin západních Slovanů v nejstarším období feudalismu*, věnovaný především polabsko-pobaltským Slovanům, v Praze aspirantka Slovanského ústavu M. Beranová připravuje větší pojednání o jejich zemědělství, v *Právně historických studiích I* (Praha 1955) otiskl Vl. Procházka rozsáhlý článek *Daňová a jiná břemena u polabsko-pobaltských Slovanů*.

² Jsou to zejména práce: J. Matuzewski, *Artykuły słowiańskie Zwierciadła sas-kiego, Czasopismo prawno-historyczne I*, Poznań 1948; G. Labuda, *Powstania Słowian polabskich u schyłku X wieku, Slavia occidentalis XVIII*, Poznań 1947; t ý ž, *Studia nad początkami państwa polskiego*, Poznań 1946; J. Wiśniewski, *Weleci, Katowice 1946*; t ý ž, *Niemcy wobec Słowian polabskich*, Poznań 1946; t ý ž, *Studia nad relacją o Słowianach Ibrahima ibn Jakuba*, Kraków 1946; t ý ž, *Słowianie zachodni i Niemcy w wiekach średnich*, Katowice 1946. Polabsko-pobaltské tematiky se dotýká i důležitá edice T. Kowalski, *Relacja Ibrahima ibn Jakuba z podróży do krajów słowiańskich w przekazie Al-Bekriego, Pomniki dziejowe Polski, ser. II, t. I*, Kraków 1946. Nejdůležitější novou polskou literaturu o Pomorí, již Hrabová do své práce nepojala, uvádí Procházka, Daňová a jiná břemena 157—8 p. 1.

³ B. Guttman, *Die Germanisierung der Slawen in der Mark, Forschungen zur brandenburgischen und preussischen Geschichte IX*, Leipzig 1897.

⁴ W. Ohnesorge, *Ausbreitung und Ende der Slawen zwischen Nieder-Elbe und Oder*, Lübeck 1912.

⁵ K. Bruns-Wüstefeld, *Die Uckermark in slawischer Zeit, ihre Kolonisation und Germanisierung*, Prenzlau 1919.

překonané dílo Gilferdingovo⁶ a druhá, materiálově velmi bohatá práce Kotljarevského⁷. Při citaci Jegorova a zmínce o tom, že podstatná část jeho práce je věnována rozboru ratibořského lenního registru z r. 1230—1234, překvapuje, že zároveň není řečeno, že vlastně celý první díl jeho práce obsahuje toliko rozsáhlý kritický rozbor Helmolda. Macešsky je pamatováno na literaturu polskou. Zřejmě děje se tak na vrub skutečnosti, že Hrabová ponechala stranou vývoj státu na Pomorí, o němž Poláci psali nejvíce; cituje však pro Pomorí a Rujanu důležitou práci Fockovu, vedle pomořského Codexu jediné dílo z pomořské oblasti⁸, přesto že v dalším odkazů na prameny z Pomorí užívá častěji. Pokud se pominutí polské literatury týče, je zvláště litovat neuvedení prací Tymienieckého⁹, jež pro problematiku polabsko-pobaltských Slovanů mají význam zásadní. Hrabová neměla patrně také v rukách druhé vydání Wachowského¹⁰, významné zejména pro úvod Labudův, jenž v něm tlumočí nový názor na chápání dějin státu těchto slovanských větví, založený na výkladu z vnitřních poměrů zcela shodně s pojetím Koroljuka a Gracianského, o něž se Hrabová opírá. Ve výčtu pramenů postrádáme sbírku pramenů šlesvicko-holštýnsko-lauenburských¹¹, sbírku pramenů saských¹² a v jejím rámci zejména nově vydaný listinář magdeburský¹³.

Avšak vedle těchto drobnějších nedostatků je nutno jmenovat jeden nad jiné závažný: Hrabová vůbec nehleděla k historickoprávním pojednáním o thematu své práce. Její nezájem patří právní historii nejenom naší, nýbrž i polské a docela i sovětské, ač jinak o výsledky sovětské vědy se opírá. V jejím článku není totiž zmínky o přehledu polabsko-pobaltské tematiky, jež podal Kadlec¹⁴, o podrobném spisu Balzerově¹⁵, ani o synthetických závěrech Černilovského¹⁶. V tomto směru Hrabová jde důsledně cestou naší obecné historie. Na rozdíl od historiografie na př. polské — německou, kde něco takového se nikdy nedálo, nepotřebujeme ani uvádět, se stalo totiž *u nás neblaze už přímo tradičním zvykem, vůbec nepřihlížet při historickém bádání k výsledkům speciálních studií právně historických*. Přitom je zcela nepochopitelné, jak je možno odpovědně míti za to, že se v otázce vzniku státu a práva lze odvažovat podat obraz jejich vývoje, aniž se bere zřetel k práci oboru, jemuž celá tato problematika je nejbližší¹⁷. I když snad

⁶ A. F. Gilferding, Istorija baltijskich slavjan, Mokvičan 1854; rovněž in: Sočinenija IV, Peterburg 1874.

⁷ A. Kotljarevskij, Skazanija ob Ottone Bambergskom v otnošeniji slavjanskoj istoriji i drevnosti, Praga 1874.

⁸ Přitom se nezmiňuje o dalších dvou základních pramenných sbírkách pro Pomorí a zároveň i Rujanu, totiž: R. Klempin — R. Prümers a další, Pommersches Urkundenbuch, Stettin od 1868, a C. G. Fabricius, Urkunden und Geschichte des Fürstentums Rügen, Stralsund 1841—1844. Hlavní literaturu o Rujaně a Pomorí srov. rovněž Procházkova, Daňová a jiná břemena 157—8 p. 1.

⁹ K. Tymieniecki, Ludność wiejska w krajach polabskich i pomorskich w wiekach średnich, Slavia occidentalis I, Poznań 1921; t ý ž, Podgrodzia w północno-zachodniej Słowiańszczyźnie i pierwsze lokacje miast na prawie niemieckim, tamtéž II 1922; t ý ž, Społeczeństwo Słowian lechickich, Lwów 1928.

¹⁰ K. Wachowski, Słowiańszczyzna zachodnia, 2. vyd. Poznań 1950.

¹¹ P. Haase, Schleswig-Holstein-Lauenburgische Regesten und Urkunden, Hamburg—Leipzig od 1886.

¹² Geschichtsquellen der Provinz Sachsen, Halle od 1870.

¹³ F. Israel — W. Möllenberg, Urkundenbuch des Erzstifts Magdeburg, Geschichtsquellen der Provinz Sachsen, Neue Reihe 18, Magdeburg 1937.

¹⁴ K. Kadlec, Introduction à l'étude comparative de l'histoire du droit public des peuples slaves, Paris 1933.

¹⁵ O. Balzer, O kształtach państw pierwotnej Słowiańszczyzny zachodniej, Pisma poświęcone III, Lwów 1937.

¹⁶ Z. M. Černilovskij in: Istorija gosudarstva i prava, I. díl, Moskva 1949.

¹⁷ Tak na př. typicky by se nemohl Fr. Graus, Dějiny venkovského lidu v Čechách

lze chápat, že autor-obecný historik nepoužije možnosti srovnání s novými pohledy na vznik státu v přímém sousedství těchto slovanských kmenů¹⁸, zejména jak se jeví v posledních pracích Vaněčka¹⁹ a Łowmiańskiego²⁰, je výklad o státu polabsko-pobaltských Slovanů, v podstatě jinak velmi podrobně uvádějící obecně historickou literaturu, bez zmínky o práci Kadlcové, Balzerové a Černilovského zcela nepochopitelný.

Základní otázkou, již práce Hrabové otevírá, je problém územní sféry státu polabsko-pobaltských Slovanů. Hrabová hovoří jen o *Slovanech polabských* a počítá k nim Obodrity, Velety a Lužické Srby. Psaním slova »polabský« s velkým »P« se má zřejmě zdůraznit národní jednotka kmenů, kdežto označování Slované »polabsko-pobaltští«, jehož se používá v této recenzi, zdůrazňuje *moment teritoriální* a skutečnost, že *tyto kmeny nevytvořily jednotnou národnost* jako ostatní slovanské národy v sousedství. Jestliže Hrabová na jedné straně počítá k »Polabským Slovanům« i Lužické Srby, které většina literatury pokládá za větev samostatnou,²¹ nemluví naproti tomu o Raňanech a Pomořanech, které naopak většina literatury pokládá za součást celku, jež jsme nazvali »polabsko-pobaltskými Slovanými«; přitom však sama Hrabová, jak už řečeno, argumentuje dále doklady z pomořského území. Pokud se těchto větví týče, je ovšem sounáležitost Raňanů s ostatními zcela bezesporná. Proti tomu v Pomořanech je polská nauka ochotna vidět zvláštní větev a zvláště polská linguistická i historická literatura před druhou světovou válkou systematicky uváděla Pomořany v těsnějším vztahu k Polákům, zejména politickém, než ostatní kmeny polabsko-pobaltských Slovanů.²² Dnešní politická situace oderského prostoru ovšem podporuje toto traktování problému, avšak pro dobu 10.—12. století není toto hledisko rozhodujícím a konečné slovo musí tu říci na jedné straně linguisté a na druhé straně zejména historici po podrobném rozboru materiálu se všech hledisek (dějiny politické, hospodářské, právní, materiální a duchovní kultury). Netajíme se zde s náhledem, že zejména

v době předhusitské I, Praha 1953, 199, dopustit osudného omylu při výkladu »prodeje lidí«, kdyby znal práci: J. Markov, Venditio debitoris, »Bratislava« VIII (1934) 459—68, a tak se dověděl, že tu šlo o zvláštní procesní úkon a pokutu, nikoli však převedení do stavu otroctví. Graus sice právně historických spisů uvádí hodně, avšak právě výtka, již na str. 190 činí veškeré právní historik, která podle něho se snaží o konstrukci jakéhosi všeobecného a ideálního »práva klasického feudalismu«, musí dopadnout především na jeho hlavu, neboť jeho práce, kde bez dalšího uvádí instituce všech evropských práv v jedno s právem českým, je typickým příkladem postupu, jež sám pranýřuje.

¹⁸ Na př. H. F. Schmid, Burgbezirksverfassung bei den slawischen Völkern in ihrer Bedeutung für die Geschichte ihrer Siedlung und ihrer staatlichen Organisation, Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slawen, Neue Folge II/2, Breslau 1926; Wl. Kowalenko, Grody i osadnictwo grodowe Wielkopolski wczesnohistorycznej (od VII do XII w.), Poznań 1938; Z. Wojciechowski, Momenty terytorialne organizacji grodowej w Polsce piastowskiej, Lwów 1924; t ý ž, Ze studiów nad organizacją państwa polskiego za Piastów, Lwów 1924; t ý ž, Ustrój polityczny ziem polskich w czasach przedpiastowskich, Pamiętnik historyczno-prawny IV, Lwów 1927; t ý ž, O ustroju szczepowym ziem polskich, Slavia occidentalis VII, Poznań 1928.

¹⁹ V. Vaněček, Prvních tisíc let. Předstátní společenská organizace a vznik státu u českých Slovanů, Praha 1949.

²⁰ H. Łowmiański, Podstawy gospodarcze formowania się państw słowiańskich, Warszawa 1953. Obsáhlou diskusní recenzi tohoto díla podal V. Vaněček, Byzantino-slavica XVI, Praha 1955.

²¹ L. Niederle, Slovanské starožitnosti, odd. I, díl III, Praha 1919, 94 a d.

²² Přehled polské literatury k této otázce uvádí Procházka, Daňová a jiná břemena 162 p. 32. Nejnověji M. Sczaniecki, Główne linie rozwoju feudalnego państwa zachodnio-pomorskiego, część I: do r. 1478, Czasopismo prawno-historyczne VII/1, Warszawa 1955, praví jednak, že poměr polsko-pomořský není zcela zřetelný (str. 53, 57), jednak počítá Pomoří k Polsku (68); přitom jeho výklad feudální rozdrobenosti na Pomoří spíše nasvědčuje vztahu nezávislosti (69).

otázku přináležitosti pomoranského státu k Polsku bude nutno diskutovat velmi kriticky, aby výsledkem bádání bylo dosažení skutečné vědecké pravdy a nikoli zájmy jiné. V tomto směru totiž výklad lenní závislosti, jež ve středověku byla založena na odchylných základech, než jaké platí v 19. století, byl právě od počátku tohoto 19. století často podáván pojmy doby zcela svou povahou odlišné a tedy ahistoricky.²³ Jako drobnost sluší tu jen uvést fakt, že i polští linguisté, kteří jinak obecně postulují, v podstatě patrně shodně se skutečností, bližší společenství větví t. zv. lechických,²⁴ sami konstatovali, že i jazykově existuje rozdíl mezi Pomorím západním a východním;²⁵ tento rozdíl mimo jiné byl jistě způsoben i existencí dvojí hospodářské a kulturní sféry, jimž tedy nepochybně odpovídá i samostatnější, ne-li zcela samostatné postavení Západního Pomorí, někdejší »Slavie«.

Dosavadní výsledky studia právně historického dovolují nám však zatím, aniž by tím chtěl být vznášen nárok na definitivnost názoru, tvrzení, že *s hlediska vývoje státu a práva jsou Obodrité, Veletí, Raňané a Pomorané* jedním celkem. Průběh vývoje státu u jednotlivých z nich jest sice různorodý — feudální prvky převažují u Obodritů a na Pomorí, kde jinak existuje soustava samostatných měst, proti tomu u Veletů dominuje zřízení plemenné a u Raňanů největší roli hraje prvek plemenně kultovní,²⁶ avšak pro ně *pro všechny je charakteristické dlouhé trvání prvků staré plemenné soustavy se zvláštními orgány sněmovními a kultovními, a to ještě i v době rozvoje raně feudálního státu.* Konstatování těchto rysů je zvláště důležité pro Pomorí, neboť ukazuje na přináležitost tohoto území s hlediska vývoje státu k ostatním polabsko-pobaltským územím. V literatuře posledně Sczaniecki poukazuje na to, že »městské republiky« na Pomorí mají vzhledem k dosažené hospodářské základně i státnímu zřízení, na ní zbudovanému, povahu raně feudálního státu.²⁷ Přitom však sám zároveň shledává nízký stupeň rozvoje knížecí vlády (především mimo jiné pozdní vznik principu dědičnosti), pozdní dokončení sjednocovacího procesu státu a nakonec i poměrně pozdní počátek dalších období ve vývoji státu (feudální rozdrobenost);²⁸ právě tyto rysy takto ukazují, jak ve zvláštních historických podmínkách se na Pomorí uplatňují ony starší charakteristické znaky jinak ovšem různorodého zřízení i ostatních polabsko-pobaltských Slovanů. Od 12. století ovšem i na Pomorí vznikl feudální stát do nejmenších podrobností podobný sousednímu feudálnímu státu polskému. To však se stalo až v době, kdy mezinárodními svazky i silnou cizonárodní infiltrací je Pomorí stále těsněji spojováno s neslovanským světem, kdežto pro období plně vnější i vnitřní svébytnosti nelze konstatovat rozdíly od ostatních polabsko-pobaltských Slovanů. Právě Sczaniecki, jenž ve své práci začleňuje Pomorí do obecné

²³ Typicky W i d a j e w i c z v uvedeném už spise o poměru západních Slovanů k Němcům vztahy Čech k Německu vykládá zcela odchylně od vztahů Polska k Německu, ač rozdíl poměru byl nevelký. Jak na jedné straně odmítá závislost Polska na Německu, tak na druhé ze zpráv zcela obdobných přijímá závislost polabsko-pobaltských národů na Polsku.

²⁴ N i e d e r l e, Slované starožitnosti, III, 95 (zejména o názoru Lorentzově).

²⁵ T. L e h r - S p ł a w i ŋ s k i, Plemiona słowiańskie nad Łabą i Odrą w wiekach średnich, 3. vyd. in: Rozprawy i szkice z dziejów kultury Słowian, Warszawa 1954, mluví o pěti větvích, totiž Lužických Srbech, Obodritech, Veletech, Raňanech a Pomoranech (str. 115 až 116) a přitom se zmiňuje o rozlišnosti jazyků západních a východních Pomoranů (120—1 a mapa na str. 128).

²⁶ V stručném přehledu srov. P r o c h á z k a, Daňová a jiná břemena 160—164.

²⁷ S c z a n i e c k i, Główne linie rozwoju 59—60; s jeho odmítáním vzniku šlechty z někdejších předáků plemenného zřízení (str. 55) nelze v celém rozsahu souhlasit.

²⁸ S c z a n i e c k i, Główne linie rozwoju 55—57, 69.

linie vývoje raně feudálního státu, hovoří o »feudálních republikách městských«,²⁹ tedy formě na př. polskému právu zcela cizí, kdežto ostatním polabsko-pobaltským Slovanům velmi blízké.

Jestliže tedy proti Hrabové postulujeme nutnost výkladu i vzniku státu u Raňanů a Pomořanů, vyvstává maně otázka, proč až dosud se odděleně od těchto kmenů traktoval státní vývoj Lužických Srbů, ačkoliv i jejich instituce se původně vyznačují shodnými rysy. Důvod toho není v literatuře nikde uváděn, avšak je ve své podstatě prostý. Lužičtí Srbové totiž jedini z polabsko-pobaltských Slovanů žijí dodnes a tato jejich trvalá samostatná národní existence je promítána nazpět do minulosti zcela podobně jako u ostatních dnes žijících slovanských národů. Odtud také správné psaní jejich národního jména majuskulemi a ne jako u polabsko-pobaltských Slovanů minuskulemi. K tomuto důvodu přistupují však navíc ještě dva další. Lužičtí Srbové totiž i s hlediska jazykového jsou většinou pokládáni za větev jazykově samostatnou³⁰ a vedle toho jejich připoutání k české koruně po řadu století mělo za následek výklad jejich právních dějin od doby feudalismu ve spojitosti s výkladem dějin českého státu,³¹ takže i nejstarší období, ostatně opravdu neobyčejně nejasné, v němž snad patřili spíše k ostatním polabsko-pobaltským Slovanům, není od ostatního výkladu oddělováno. Tím ovšem není řečeno, že v případě, že by další výzkum jazykový a historický prokázal jejich bližší příbuzenství s ostatními kmeny polabsko-pobaltských Slovanů, nemohlo by být studium vzniku a vývoje jejich státu a práva spojeno s odpovídajícím studiem těchto ostatních slovanských větví.

Jinak Hrabová, jež se tedy omezila jen na západní polovinu polabsko-pobaltských Slovanů, k nimž připojila Lužické Srby, správně kritizuje výklad vzniku jejich státu z vnějších momentů politických a výklad zániku z hodnot psychických, především dříve tak soustavně zdůrazňované nesvornosti, a následující především Koroljuka (s Gracianským, zdá se, není tak dobře obeznámena) hledá skutečné příčiny vzniku státu ve vnitřním vývoji společnosti a zániku v objektivních historických skutečnostech. Její rozbor teritoriálního momentu ve vytváření slovanské společnosti (»hradová centra«) a vznik »nadměnových společenství« ukazují, jak jde správnou cestou; oč však by tato cesta byla snadnější, kdyby znala několik let již existující shora zmíněné práce právně historické!³² Její snaha o vyjasnění přesného poměru »urbs« k »civitas« je ovšem marná; středověcí autoři se v tomto směru neřídili žádnou systematikou.

V souvislosti s novými pohledy na tvorbu raně feudálního státu u polabsko-pobaltských Slovanů jsou velmi plastické výklady Hrabové o růstu »primores«.³³ Správně poukazuje na to, že prameny používaný termín »rex« zavádí a upozorňuje, že charakteristicky právě lépe zpravení autoři z bližších Slovanů míst zásadně používají výrazu »dux«.³⁴ Velmi důležitý je poukaz na tři zdroje zesíleného

²⁹ Tamtéž 53.

³⁰ Niederle, Slovanské starožitnosti, III. 98—99; Lehr-Splawinski, Plemiona 116 o neuzavřenosti jednotlivých jejich kmenů v jednotu.

³¹ J. Kalousek, Státní české právo, 2. vyd., Praha 1892, 11, 28, 72—76, 83 atd.; J. Čelakovský, Povšechné české dějiny právní, 2. vyd., Praha 1913, 87—88, 94, 166 atd.; J. Kapras, Právní dějiny zemí Koruny České, Praha 1913, I, 23, 31, 34, 63 atd.; týž, Přehled právních dějin zemí Koruny České, Praha 1935, zejména 59 a d.; Fr. Čáda, Povšechné právní dějiny československé, Brno 1947, 8, 12, 29, 30 atd.; V. Vaněček, Krátké dějiny státu a práva v Československu, Praha 1955, 22, 31, 41, 53 atd.

³² Srov. zejména Vaněčkovy výklady o »hradových obcích« a »plemenech-kmenech-knižectvích« v uvedené knize Prvních tisíc let.

³³ Str. 655.

³⁴ Str. 657.

upevňování moci knížat, pronikajících nad starou plemennou soustavu, jimiž byly tendence *k zlomení principu volitelnosti, svazky s panujícími dynastiemi okolními a konečně snahy o zavedení křesťanství*.³⁵ Správné je i to, jak Hrabová traktuje *dvou státoprávní systém na téměř území*, kdy jednotky zároveň pokládané za území slovanských feudálů jsou lenní formou propůjčovány německým šlechticům; faktická moc pak řeší otázku skutečné vlády.³⁶ Spojování rozbití slovanského státu s rozvojem pirátství³⁷ je jistě správné, avšak tak, jak je představuje v celé úplnosti Hrabová, je patrně poněkud zesíleno; i v těchto bojem naplněných dobách jistě do určité míry existovaly běžné mírové formy života s produkcí zemědělskou. Úsudek na platbu daní slovanským vévodům v penězích podle obdoby církevní biskupovnice³⁸ je mylný; knížecí daň svou podstatou byla staršího data, a protože *daně vůbec zachovávají formy tradiční* — pokud nejde o daně zcela nově zavedené — není tato domněnka na místě.

Velmi podnětné jsou připomínky Hrabové ke kultovní organizaci polabsko-pobaltských Slovanů. Pokud se vlastního kultu týče, přiklání se ve shodě s všeobecně nyní zastávanými názory k mínění, že tu značnou roli hrála soutěž se soustředěným útokem tří biskupství, jemuž i pohanský odpor se kladl v nových a nepřímým vlivem samotného křesťanství vybroušených formách³⁹ — ovšem ani zde by nebylo radno podceňovat vnitřní růst domácího kultu. Mimořádnou důležitost má však snaha Hrabové o výklad kultovní organizace jako náhražky raně feudálního státu knížecího. Tento názor není zcela nový — již Balzer se domníval, že právě dominování kněžské soustavy mělo za následek neexistenci monarchických prvků ve veletském zřízení⁴⁰ a na Pomoří je boj knížat s kněžími nad jiné typický.⁴¹ Novotou je však nadhození možnosti srovnávání kněžské soustavy se společností světské šlechty. Vnější příznaky jsou obdobné, na př. hierarchie, pro kněžskou vrstvu na Rujaně a Pomoří velmi charakteristická⁴² nebo vojenská družina Svantovítova v Arkoně.⁴³ Nicméně při studiu této otázky bude potřeba zachovávat krajní opatrnost a nesměšovat prvky rodové a raně feudální společnosti. Nelze zapomínat, že tato kněžská soustava nepřežila na rozdíl od feudality pád starých slovanských kmenů, s nimiž byla bytostně spojena⁴⁴ a že právě u Veletů, o něž Hrabové především jde, existovalo typicky sněmovní zřízení⁴⁵ s předáky

³⁵ Str. 661.

³⁶ Str. 664.

³⁷ Tamtéž.

³⁸ Str. 658—659.

³⁹ Str. 659.

⁴⁰ Balzer, O kształtach państw 87.

⁴¹ J. Mitkowski, Pomorze zachodnie w stosunku do Polski, Poznań 1946, 17.

⁴² Saxo Grammaticus, Historia Danica, ed. P. E. Müller et J. M. Velschov, Havniae 1838—1858, 2. vyd. pod názvem Gesta Danorum, ed. A. Holder, Strassburg 1886 (podle toho citováno), XIV 567: alia quoque fana compluribus in locis hoc numen (=Svantovít) habebat, que per supparis dignitatis ac minoris potencie flamines regebantur. — Ebbo, Vita Ottonis episcopi Babenbergensis, Mon. Germ. hist. — Scriptores XII, III 1: summum ydolorum pontificem, III 20: maior ille pontifex idolorum. — Historia episcoporum Camminensium (E. Sieniański, Pogląd na dzieje Słowian zachodnio-północnych między Łabą i granicami dawnej Polski, Gniezdno 1861, 290): protoflamines, archi-flamines, flamines.

⁴³ Saxo XIV 566.

⁴⁴ Annales Augustani a. 1068, Mon. Germ. hist.—Scriptores, III 128, podávají zprávu o zániku lutického svazku po zničení Retry se Svarožicovým kultem halberstadtským biskupem Burchardem. Proti tomu na příklad u Vagrů, kde trval nadále samostatný politický život, existoval stále kult boha Prove (Helmoldus, Chronica Slavorum, Mon. Germ. hist.—Scriptores, XXX/1, solo Hannover 1868 a Hannover—Leipzig 1909, I 84).

⁴⁵ Balzer, O kształtach państw 59; Kadlec, Introduction 32—33.

toliko ze středu sněmu.⁴⁶ Nadto opět právě u Veletů je doloženo, že jejich kněží byli ustanovováni ostatními příslušníky kmenů⁴⁷ a tedy, jak je možno stručnému údaji pramene rozuměti, patrně volení na sněmu.

Generální závěr Hrabové o zániku státu polabsko-pobaltských Slovanů se v podstatě shoduje s obecně přijatými hledisky. Základním předpokladem byl *německý nápor*, jenž rozrušil vývoj etnických pospolitostí a odstranil podmínky vzniku feudálního národa, *společného jazyka a společné kulturní tradice*.⁴⁸ Pěkně Hrabová ukazuje, jak slovanská šlechta sice společensky pokračovala v růstu po linii, již nastoupila ještě v dobách politické samostatnosti, avšak jak přijala německé formy tohoto poměru od německých seniorů a stala se feudalitou národnostně neslovanskou.⁴⁹

Z drobných nedostatků, jež by autorce bylo možno vytknout, by byl poukaz na často neslovanskou citaci názvů, pro něž jinak existuje slovanský termín: na př. ratibořský a ne ratzeburský registr, pomořský předák Vičák (tak ho obecně uvádí ruská a polská literatura) a ne latinisovaný Witscacus-Witskak. Název kmenu Dolenčanů místo obvyklého Dolenců je zřejmě recepcí přepisu ruského. Prohozeny jsou poznámky 95 a 93. Jestliže vedle Svarožice jako hlavního ratarského boha uvádí Hrabová v citaci Helmoldově, aniž k tomu co podotýká, i Radegasta,⁵⁰ vychází zřejmě z této zprávy Helmoldovy, založené na Adamovi Brémském,⁵¹ zatím co nauka většinou přijímá za správný jen Dětmarův údaj o Svarožicovi.⁵²

Celkově je však jisto, že práce Hrabové je přínosem, a pokud některá její tvrzení vzbuzují pochybnosti, otevírá jimi dveře k diskusi, která jistě bude plodná.

Vladimír Procházka

⁴⁶ Ibrahim ibn Jakub (latinský překlad: Kowalski, Relacja 147): Regem autem non habent neque ab uno (principe) se ducl patiuntur, sed magistratus apud eos seniores eorum sunt. — Thietmar, episcopus Merseburgensis, Chronicon, Mon. Germ. hist. — Scriptores III, solo Hannover 1889, VI 25: Hiis autem omnibus, qui communiter Liutici vocantur, dominus specialiter non presidet ullus. Unanimi consilio ad placitum suimet necessaria discutientes in rebus efficiendis omnes concordant.

⁴⁷ Thietmar VI 24: Ad haec curiose tuenda ministri sunt specialiter ab indigenis constituti.

⁴⁸ Str. 666—668.

⁴⁹ Str. 667.

⁵⁰ Str. 660.

⁵¹ Adamus Bremensis, Cesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum, Mon. Germ. hist. — Scriptores VII, solo Hannover 1876, II 18.

⁵² Thietmar VI 23.